

УДК 378

Кувачов В.П., к.т.н., доцент, Чорна Т.С., к.т.н., доцент,

Мітков В.Б., к.т.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

Імені Дмитра Моторного

ІМІДЖ ВИКЛАДАЧА, ЯК ФАКТОР МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Анотація. Стаття присвячена аналізу іміджевих характеристик ідеального викладача вузу. Проведене ранжирування характеристик ідеального іміджу викладача студентами нашого університету дозволило систематизувати внутрішні і зовнішні компоненти його професійного іміджу, виявити неоднозначність, варіабельність і специфіку найбільш затребуваних і несумісних якостей в їх професійній діяльності.

Ключові слова: іміджелогія, імідж, викладач, студент, ранжирування, мотивація, компетенції.

Постановка проблеми. В умовах трансформації системи освіти формування іміджу викладача вузу набуває все більшого значення. Оскільки саме викладач являє собою соціальну групу інтелігенції, яка відіграє значну роль в житті суспільства та формує його духовний потенціал.

Відомо, що слово «освіта» містить в собі нагадування про «образ» і означає приведення чогось до певної форми [1]. Стосовно до системи вищої освіти це означає, що викладач, використовує той чи інший імідж (образ, зразок) для ефективної взаємодії зі студентською аудиторією й тим самим виконує функції інституту освіти. А освітня взаємодія – процес взаємного обміну думками, почуттями, інформацією між викладачем і студентами, заснований на соціальних статусах (правах та обов'язків студента і викладача). Викладач і студенти, вступаючи в освітню взаємодію, роблять це з наміром передавати і отримувати знання.

Проблема викладача, як особистості, полягає в тому, що він за змістом своєї професійної діяльності повинен володіти сукупністю універсальних якостей. Зокрема, здібностями організатора, оратора, аналітика, психолога, строгою логікою педагогічного процесу і виховання, усною і письмовою промовою, бути компетентним фахівцем у своїй галузі та ерудитом в інших галузях знань, мати привабливий, охайний і стильний зовнішній вигляд і т. ін. Такої багатопланової розгорнутої кваліфікаційної характеристики не має, мабуть, жодна інша професія. Тому в зв'язку з новою культурною ситуацією в країні, певною переоцінкою цінностей її громадян, іміджелогія, як нова галузь знань, стає все більш актуальною.

У сучасному інформаційному постіндустріальному суспільстві домінуючою стає візуальна культура, «культура ока», яка направляє людство до чуттєво-образного осмислення світу [2]. Сучасна візуальна культура перед-

бачає обов'язковість технології іміджування для професіонала, вимагає певних знань в області психології поведінки, розуміння закономірностей формування і корекції професійного іміджу [3]. Останньому сьогодні практично не приділяється уваги у вищій школі.

Однак не підлягає сумніву той факт, що імідж викладача здатний суттєво вплинути на ставлення студентів до предмету. Розраховувати тільки на те, що саме положення викладача вузу буде повністю визначати його вплив на студентів, сьогодні не доводиться. Можливість створення власного іміджу, в основі якого лежать досягнення сучасної психології та педагогіки, повністю знаходиться в руках викладача. Про імідж викладача та його ролі у розвитку мотивації студентів останнім часом говорять все частіше і серйозніше [1-8]. Необхідність мати власний бренд викладачем вищої школи стає все більш очевидним.

Тим часом у більшості нинішніх викладачів рівень знань в іміджелогії вкрай низький. Це значно знижує їх ділову активність і не дозволяє максимально реалізувати свої професійні здібності. А високий професіоналізм, сам по собі, не забезпечує успішну реалізацію у конкурентному середовищі.

Цікавий і той факт, що ставлення до іміджу у самих викладачів різне. Негативно ставиться до нього старше покоління: його розуміють як «маску» та переконані в пріоритеті внутрішнього змісту над зовнішнім [1]. Вони вважають, що головне «бути, а не здаватися» і будь-які розмови про імідж сприймають обережно, як заклик бути нещирим. Ця група педагогів до першорядних характеристик викладача відносять професійні якості, освіту, індивідуальні якості та зовнішній вигляд. В іншому, менше половини педагогів, хотіли б в освітньому процесі використовувати не тільки свої знання та відчувати позитивне ставлення до своєї роботи з боку суспільства, а й свій імідж, привабливість, харизму. Тобто близько 50% викладачів свідомо не хочуть створювати свій позитивний імідж [1]. В цьому і полягає проблема професійної самореалізації викладача та, зокрема, мотивації студента до освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З результатів проведених досліджень випливає, що українських студентів, а також країн Чехії, Словаччини, Польщі сьогодні зовсім більше цікавлять не наукові досягнення їх викладачів. Більш того, навіть професійно-педагогічні компетентності (знання предмета, рівень викладання, вміння грамотно викласти його і т.д.) не займають пріоритетні місця серед якостей викладачів на думку студентів. Згідно з даними [6], виявляється, що найбільш актуальними з точки зору студентів є педагогічна культура та етика, прийняття професійного рішення й відповідальність за його результати, лідерські якості, громадська позиція, тобто якості соціально-особистісного порядку. Студентів найменше цікавить ставлення викладачів до освітніх реформ, їх вміння організувати навчальний процес, готовність до професійного розвитку. Показово також, що студенти віддають перевагу викладачам з високим рівнем академічної доб-

рочесності (82,5%). Важливо відзначити, що це найвищий показник серед всіх професійних якостей викладача, виділених студентами.

З вищевикладеного випливає, що викладачі позитивного особистісно-орієнтованого типу більше привабливі для студентів, ніж хороші професіонали або вчені без активної громадської позиції. Безумовно, що вплив на таку ситуацію, в значній мірі, мають сучасні соціально-економічні чинники.

Проблема іміджу викладача вузу, як фактора його самореалізації в освітньому процесі та мотивації студентів, періодично висвітлюється в науково-методичній літературі [1-8]. Однак, у зв'язку з останніми подіями в нашій країні, якісними змінами у вищій освіті, представляє науковий інтерес детальний розгляд цієї проблеми сьогодні. Деякі прогресивні вчені-педагоги вважають, що тренд трансформації освіти лежить в побудові ефективно-партнерської взаємодії студентів і викладачів. На їх думку система вищої освіти з пострадянської авторитарної повинна перейти в гуманістично-партнерську [1].

В силу вищевикладених обставин набуває актуальності вивчення очікувань суспільства (очима студентів) щодо іміджу викладача вузу на сучасному етапі трансформації вищої освіти. Отримані знання будуть сприяти максимальній самореалізації та самовдосконаленню педагогів у їх професійній діяльності та намітити тенденції їх адаптації до нових соціально-економічних умов. Також це дозволять посилити вплив викладача на мотивацію студентів в освітньому процесі.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є аналіз студентської оцінки складових іміджу сучасного викладача.

Методика дослідження. Для реалізації даної мети на основі аналізу науково-методичної літератури та узагальнення власного педагогічного досвіду нами визначено складові іміджу викладача вузу, які, на наш погляд, є найбільш важливими. Було виділено наступні позитивні (табл.1) та негативні (табл. 2) фактори іміджу викладача.

Згідно позначених характеристик іміджу викладача (табл. 1 та табл. 2) були розроблені анкети для студентів. Анкетування проводилось серед 58 студентів 2-го курсу магістратури механіко-технологічного факультету нашого університету.

При визначенні рівня значимості складових іміджу викладача за даними табл. 1 використовувався метод рангів [9]. Головна перевага методу рангів – простота здійснення. Його сутність полягає в тому, що кожній складовій іміджу викладача експертом присвоюється свій певний ранг. Причому кожним студентом, що входять в експертну групу, цей ранг присвоюється самостійно. Фактору, якому експерт дає найвищу оцінку, присвоюється ранг 1. І, відповідно, найнижчою оцінкою присвоюється найнижчий ранг. Оскільки за даними таблиці 1 всього позначено сім складових іміджу викладача, то і значення найменшого рангу дорівнює 7. Якщо експерт визнає кілька факторів рівнозначними, то їм присвоюється однаковий ранго-

вий номер. На основі даних анкетного опитування складалася зведена матриця рангів.

Таблиця 1

Позитивні фактори іміджу викладача та їх характеристика

Фактори	Характеристики
1. Показники професійної та наукової активності	Наявність міжнародних наукових публікацій у наукометричних базах, патентів, грантів, виданих навчальних підручників та посібників тощо. Наявність наукового ступеня к.т.н. або д.т.н. Робота у складі рад, комісій з Вищої освіти тощо.
2. Фахові якості	Знання дисципліни, яку викладає, професіоналізм і компетентність, знання педагогіки, доступність пояснень матеріалу, уміння організувати заняття та зацікавити студента, ум, освіченість, кругозір, ерудиція, сучасність, репутація, статус, практичний досвід.
3. Індивідуально-особисті характеристики	Комунікабельність, відповідальність за свою роботу, зацікавленість в результатах роботи, помірна строгість, справедливість, оптимізм, самовладання, здатність йти на компроміс, доброзичливість
4. Зовнішній вигляд	Приваблива зовнішність, акуратність, охайність, «смак» і оригінальність в одязі, користування парфумами
5. Манера поведінки, стиль спілкування	Повага викладача до себе та до студента, вихованість, етика в поведінці, виразність у спілкуванні, логічність
6. Харизматичні якості	Це такі якості, які призводять на людей сильне враження, внаслідок цього вони піддаються цьому впливу і готові слідувати за однією людиною-особистістю
7. Багатства і успішність	Коштовний маєток, автомобіль, одяг, смартфон, годинник; близький у стосунках з бізнесменами та політиками

При експертній оцінці найбільш важливих складових іміджу викладача необхідно, як в будь-якій науковій роботі, провести статистичну обробку даних [10] з метою виявлення узгодженості думок експертів.

Таблиця 2

Негативні фактори іміджу викладача та їх характеристика

Негативні якості іміджу викладача (фактори)
1. Запальність, конфліктність
2. Безвідповідальність, неорганізованість та індеферентність
3. Невміння подати інформацію та організувати заняття
4. Постійно відпускає студентів з занять раніше
6. Залежність від настрою
11. Байдужість і неприйняття іншої точки зору

Остання починається з визначення узгодженості думок експертів, числовим виразом якої є коефіцієнт конкордації Кендела [9].

У разі відсутності пов'язаних (однакових) рангів у зазначеній зведеної матриці розрахунок коефіцієнта конкордації W здійснюється за формулою [9]:

$$W = \frac{12S}{m^2(n^3 - n)}, \quad (1)$$

де m – число експертів;

n – число факторів;

S – сума квадратів відхилень оцінок рангів кожного фактора від середнього значення.

Якщо у зведеній матриці експертної оцінки є пов'язані ранги то використовується наступна формула розрахунку коефіцієнта конкордації [9]:

$$W = \frac{12S}{m^2(n^3 - n) - m \sum_{j=1}^m \sum_{l=1}^{L_j} (t_l^3 - t_l)}, \quad (2)$$

де L_i – число зв'язок (видів повторюваних елементів) в оцінках i -го експерта;

t_l – кількість елементів в l -й зв'язці для i -го експерта (кількість повторюваних елементів).

Величина коефіцієнта конкордації знаходиться в межах від 0 до 1. Чим ближче це значення до 0, тим узгодженість думок експертів при проведенні ранжирування вважається нижчою. При величині даного коефіцієнта менше 0,3 думки експертів вважаються неузгодженими. При знаходженні величини коефіцієнта W в діапазоні від 0,3 до 0,7 узгодженість вважається середньою. При величині W більше 0,7 узгодженість вважається як висока.

Далі отримане значення коефіцієнта конкордації оцінювалося на значимість за допомогою критерію Пірсона [9]:

$$\tilde{O}^2 = m(n - 1)W. \quad (3)$$

Отримане значення χ^2 критерію Пірсона (3) порівнювався з його табличним значенням при заданому рівні значущості α . При перевищенні значення першого над останнім говорять про не випадковість узгодженості ду-

мок експертів. І навпаки – неузгоджене ранжирування призводить до того, що отримані результати є статистично недостовірними.

При подальшій оцінці результатів ранжирування властивостей іміджу викладача визначався їх коефіцієнт значущості (вагомості):

$$k_n = \frac{M_{nm}}{\sum_{i=1}^n M_{nm}},$$

де M_{nm} – величина вагомості n -го фактора, визначена m -м експертом, рівна зворотній сумі рангів.

При виявленні якостей, які несумісні з діяльністю викладача студентам пропонувалося в анкеті вказати 5 найбільш важливих негативних якості згідно таблиці 2.

Виклад основного матеріалу досліджень. Для наочності отриманих результатів оцінок експертами побудуємо гістограму і полігон розподілу сум рангів за ступенем їх значущості на імідж викладача (рис. 1).

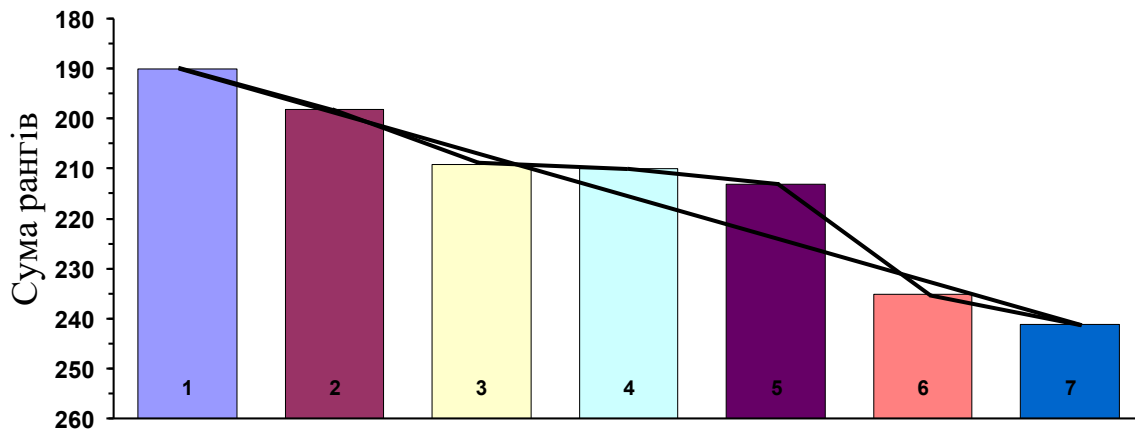

Рис. 1 – Гістограма і полігон розподілу сум рангів складових іміджу викладач: 1 – фахові якості; 2 – харизматичні якості; 3 – показники професійної та наукової активності; 4 – індивідуально-особисті характеристики; 5 – манера поведінки, стиль спілкування; 6 – зовнішній вигляд; 7 – багатства і успішність

Як бачимо (рис. 1), першорядними якостями, що формують імідж викладача є фахові. Далі слідують харизматичні якості викладача і т.д. І завершує полігон сум рангів складових іміджу викладача фактор його багатства і успішності.

В результаті проведеного ранжирування і отриманих сум рангів складових іміджу викладача (рис. 1) величина коефіцієнта конкордації за (2) склала $W = 0,11$. Отримане значення вказує на низьку узгодженість думок експертів при проведенні ранжирування. Також про останнє свідчить і невелика різниця в отриманих значеннях коефіцієнтів вагомості складових іміджу викладача, які дорівнювали:

$k_1=0,159$ - фахові якості;

$k_2=0,153$ - харизматичні якості;

- $k_3=0,145$ - показники професійної та наукової активності;
- $k_4=0,144$ - індивідуально-особисті характеристики;
- $k_5=0,142$ - манера поведінки, стиль спілкування;
- $k_6=0,129$ - зовнішній вигляд;
- $k_7=0,125$ - багатства і успішність.

Згідно отриманих результатів проведеного експертами ранжирування складових якостей викладача розрахункова величина критерію Пірсона дорівнювала $\chi^2 = 7,55$. Табличне значення критерію Пірсона для числа ступенів вільності $K = n - 1 = 6$ при рівні значущості $\alpha = 0,05$ становило 12,59. Так як розрахункове значення критерію Пірсона менше за табличне, то слід вважати, що отримані результати є статистично недостовірними.

З позиції канон теорії ймовірності та математичної статистики ми маємо незадовільний результат. Однак незадовільний результат теж має свою природу. Спробуємо розібратися в цьому протиріччі. Можливо, отриманий результат є однозначно вірним результатом в проведеному дослідженні.

По-перше, такий результат показує, що студенти не байдужі до іміджу викладача. Тільки в нашому випадку виникає певна розбіжність у думках студентів на предмет того, які якості іміджу викладача є первинними, а які вторинними.

На нашу думку, оцінка іміджу сучасного викладача формується у студентів стихійно під впливом громадськості, ЗМІ, а точніше – під впливом ціннісних пріоритетів суспільства в цілому. З цієї позиції, освіта – це фундаментальна основа та одне з джерел створення реальних уявлень про справжні й уявні цінності людини в різних життєвих сферах. Політичні, соціальні та економічні перетворення останнім часом в Україні, в тому числі і реформа Вищої освіти, показали очевидність не тільки трансформації цінностей в ході історичного розвитку, а й їх органічний взаємозв'язок і взаємозумовленість. На нашу думку у студентів сьогодні відбувається переоцінка цінностей. Розкриємо далі причину цих змін.

Загальнолюдські цінності, розвиваючись і змінюючись в історії людства, створювали основи для самозбереження цивілізації, передбачали зближення позицій різних груп людей, забезпечували врахування інтересів один одного.

В радянські часи про цінності людини говорили, як про елементи його морального виховання – найважливіші складові його внутрішньої культури. Саме вони визначають ставлення людини до суспільства, природи, інших людей, до самого себе [7]. У керованому освітньому процесі ціннісні орієнтації виступали в якості об'єкта діяльності викладача і студентів. Система ціннісних орієнтацій особистості, існуюча в певному соціальному та культурно-історичному контексті, виступала психолого-педагогічним гарантом її стабільності і позитивної активності. Будь-яка деформація ціннісної системи пов'язана з переглядом ідеалів, потреб, звичок, які проєктують ставлення людини до самого себе і навколишнього світу.

Безумовно в сучасній гуманітарній науці складається концепція нової цивілізації – цивілізації нової якості, основна мета якої направлена на якісні характеристики людини, освіти, інтелектуальних і соціальних ресурсів [8]. У фундаментальному, сенсі якості освіти сьогодні – це якісний образ нової людини (викладача), що виражає його неповторність і свідчить про досягнення вершини особистісного розвитку. Набуття цього образу забезпечується не тільки і не стільки досконалими програмами і технологіями навчання, скільки характером взаємодії між тим, хто навчає і тим, хто навчається, наставником і вихованцем. Доля окремого студента і найзухваліших освітніх реформ вирішується в конкретних вузівських аудиторіях і залежить від порядності, сумлінності, професіоналізму викладачів, від тих ціннісних пріоритетів, які визначають їх педагогічну діяльність. Слова і заклики виховують студента не на стільки ефективно, скільки на його виховання впливає особистість педагога, його життєва і професійна позиція, система моральних регуляторів. Викладач є для студентів найяскравішим і дієвим прикладом справжнього служіння своїй справі. Однак, на жаль, буває, що педагог, свідомо чи несвідомо, не тільки знижує пізнавальний інтерес і професійну мотивацію своїх учнів, а й часом знецінює в їхніх очах саму професійну діяльність, формує спотворене уявлення про професійний обов'язок.

По-друге, згідно проведеного дослідження викладачеві варто знати, що ядром його ідеального іміджу є компетентність (див. рис.1). Остання, як інтеграційна характеристика, включає в себе освіченість в предметній галузі і дидактичну культуру. Це ще раз підтверджує ідею про професійний імідж, як різновид професійного стереотипу, що об'єднує в собі найбільш значущі в педагогічному процесі характеристики професійної діяльності.

Важливе значення в іміджі викладача вузу займає його енергетичний потенціал (привабність, харизма). Студентами відзначається, що викладач повинен прагнути «передавати енергію через себе, направляти інформацію у вигляді енергетичного потоку кожному в аудиторії, уявляючи, як вона у вигляді позитивних емоцій повертається назад осмислена і засвоєна. Тоді самі студенти будуть тягнутися до викладача, відчувати себе легко на його заняттях і в той же час йти з занять збагаченими і з цікавістю повертатися до викладача знову. Потреба у психологічному комфорті на занятті, орієнтація на емоційну складову академічної викладацької культури очевидна. Причому під енергетикою викладача може розумітися його особлива інтелектуальна сила. У контексті обговорення цього питання зі студентами відзначається, що викладач повинен заряджати своєю енергією і заражати тягою до невідомого.

Важливе значення в іміджі викладача вузу має його захопленість наукою, інтелектуальним пошуком (див. рис. 1).

Наступними за значимістю складових іміджу викладача є його загальнолюдські якості. Такі характеристики в іміджі викладача як комунікабельність, врівноваженість, доброзичливість, оптимізм, приваблива зовнішність,

акуратність, охайність для студентів так само важливі, як і показники його професійної та наукової активності.

Меншим мотиваційним потенціалом володіють, на думку студентів, багатства и успішність викладача. Якщо на думку деяких студентів марка машини – це позитивний соціальний символ іміджу викладача, показник його успішності, то для інших навпаки, негативний і зайвий символ. І все ж загальнолюдське бажання студентів бути багатим і успішним вступає в боротьбу з цінностями сучасного суспільного споживання, що проявляється в різниці їх відносин до символів соціального престижу в іміджі викладача.

При виявленні єдності і відмінності у поглядах про якості, які несумісні з викладацькою діяльністю, ми знову приходимо до розуміння того, наскільки для студентів важливі особистісні характеристики викладача (рис. 2).

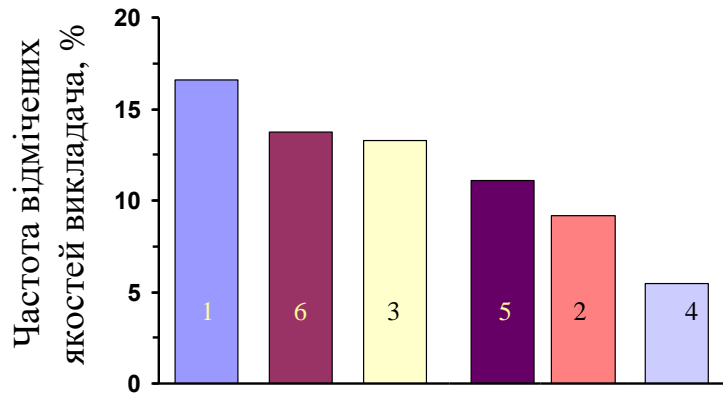

Рис. 2 – Гістограма розподілу частоти негативних якостей іміджу викладача у відсотках: 1 – запальність, конфліктність; 6 – байдужість і неприйняття іншої точки зору; 3 – невміння подати інформацію і організувати заняття; 4 – залежність від настрою; 5 – безвідповідальність, неорганізованість та індиферентність; 6 – постійно відпускає студентів з занять раніше

Висновки. В результаті досліджень, встановлено, що студенти мають чіткі очікування відносно професійного іміджу викладача вузу. Ігнорування значущості професійного та індивідуального іміджу з боку викладача несе в собі ризики зниження рівня його реалізації й ефективності взаємодії зі студентом. Викладачам вузів з метою ефективної професійної самореалізації необхідно опанувати технологією формування і коригування свого іміджу.

Імідж викладача вузу в залежності від контексту ситуації і спрямованості аудиторії динамічний і варіабельний, багатогранний і складний в залежності від цінностей, інтелектуальної насиченості, компетентності та педагогічних здібностей його носія. Ідеальний імідж викладача поєднує в собі дві рівнозначні частини – вченого-педагога, що включає абстрактність мислення, захопленість науковим пошуком і харизматичного Лідера, який є автором свого власного життя. Саме такі викладачі мають максимальний вплив на сучасних студентів.

Бібліографічний список.

1. Попова О.И. Имидж преподавателя вуза: проблема самореализации в образовательном взаимодействии / О. И. Попова // Педагогическое образование. – 2011. – № 4. – С. 224 – 232.
2. Сысоева Е.Ю. Идеальный имидж преподавателя вуза: опыт интеллектуальных переживаний / Е. Ю. Сысоева // Вестник Самарского государственного университета.–2009.– N5.–С. 124 – 129.
3. Сысоева Е. Ю. Имиджевая компетентность преподавателя вуза: сущность и структура / Е.Ю. Сысоева // Вестник Самарского государственного университета. – 2014. – № 1. – С. 175 – 179.
4. Гайворонская Т.В. Имидж преподавателя вуза глазами студентов / Т.В. Гайворонская, Э.М. Шадрин // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований.–2016.–№4(1).– С.25 – 28.
5. Астраханцева Е.В. Имидж преподавателя как фактор мотивации студентов [Электронный ресурс] / Е.В. Астраханцева // Международная научно-практическая конференция "Современное профессиональное образование: теоретические основы и прикладные аспекты". – Режим доступа: <http://econf.rae.ru/article/7218> (дата обращения: 26.01.2019).
6. Ващенко Л. Смена приоритетов: почему преподаватели-учёные с огромной базой знаний не интересуют студентов? [Электронный ресурс] / Л. Ващенко. – Режим доступа: <https://golos.ua> (дата обращения: 26.01.2019).
7. Валиуллин А.М. Система ценностей педагога высшей школы и ее развитие / А.М. Валиуллин // Вестник Казанского технологического университета. – 2006. – №4. – С. 266 – 272.
8. Факторович А.А. Ценностные приоритеты современных преподавателей вуза / А.А. Факторович // Вестник ПСТГУ IV: Педагогика. Психология. – 2011. – Вып. 4 (23). – С. 46 – 52.
9. Афанасьев В.В. Математическая статистика в педагогике. Учебное пособие / Афанасьев В.В., Сивов М.А. – Ярославль: ЯГПУ, 2010. – 76 с.
10. Кувачов В.П. Використання статистичних методів аналізу для адекватної інтерпретації результатів успішності здобувачів вищої освіти / В.П. Кувачов. Т.С. Чорна, Мітков В.Б., Шульга О.В. // Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі. / Збірник науково-методичних праць ТДАТУ. – Мелітополь, 2017. – Вип. 20. – С.127 – 133.

Kuvachov V., Chorna T., Mitkov V. Image teacher as a mother factor of students

The article is devoted to the analysis of the image characteristics of the ideal teaching staff of the university. The ranking of the characteristics of the ideal image of the teacher by the students of our university has allowed to systematize the internal and external components of his professional image, to identify non-unambiguity, variability and specificity of the most demanded and bearing qualities in their professional activities.

Key words: image, image, teacher, student, rank, motivation, competence.